

EGY SOKAT PRÓBÁLT GENERÁCIÓ

Nem mindennapos esemény 50 éves általános iskolai találkozón meghívott régi tanítóként részt venni. Generáció generációt váltott a félévszázad alatt az iskolai padokban és a katedrán egyaránt. A volt iskolánk, a jászberényi Központi Római Katolikus Iskola se a régi nevét viseli már ott, a posta mellett. Két osztálykép előttem. Az egyik időviselt, egyszerű fekete-fehér, levelezőlap nagyságú, 1949. június dátumát őrzi a hátlapján. Erről az 51-es létszámú nyolcadikos osztályképről életvidám, tizennégy éves fiatal arcok tekintenek rám. Hat matrózblúzos kislány, és 45 fiú sorakozik a hajdani igazgatója, osztályfőnöke és még kilenc tanítója mögött az iskolaudvar sarkán. A híres latinus osztály! A másik kép már korunknak megfelelően egy óra alatt elkészült színes, nagyméretű, hátlapjára 1999. június 5-i dátum került, mint az 50 éves jubileumi találkozó napja. Harmincnyegen mosolyognak az osztályképről a jobbára őszfejú, immár 64 éves volt kisdíjakok, s az 1949-es osztálykép 11 nevelője közül már csak ketten ülünk közöttük. A háttér azonos az 50 évvel ezelőttivel. Félévszázad nagy idő, most mégis annyira jelenvalónak tűnik a régmúlt. Érdemes róla szólni, hiszen ez a generáció volt az, akik 10 éves korukban egy új és más, megváltozott világba csöppentek a második világháború után, és ez határozta meg további életpályáikat is.

Az 1944/45-ös tanév

A hajdani csengettyűs toronnyal ékesített, zsindeletetős, földszintes régi iskolaépületet lebontották, s 1937-ben már vadonatúj, emeletes szép iskolában tanultak a Központi iskolás gyerekek. A háború alatt német katonaság kezén volt, utána orosz majd román kórházként működött 1946 nyaráig. Így tanulóinkkal a városban szétszórva plébánián, fiókiskoláinkban, legényegyletben, olvasóköri körökben húztuk meg magunkat. S bár csonka tanévnek számított, bizonyítványt kaptak a tanulók. A 4. osztályt végző tanulóink régi hagyomány szerint részben első gimnáziuma iratkozott, míg másrészüket maradt, s az 5. majd a 6. osztály elvégzésével befejezték elemi népiskolai tanulmányaikat. Ebben a nehéz, bizonytalan időben a gyermeküket továbbtaníttatni akaró szülő nagyot sóhajtott: legalább a lába már bent van a gyerekek a gimnáziumban. Korabeli értesítő könyvek tanúsítják a bejegyzést: Felvettem az első osztályba 1945. szept. 7-én. Aláírás Lessi Viktor igazgató. A pecséten ez olvasható: Magyar Királyi József Nádor Gimnázium Jászberény. Azonban 1945. nyarán miniszterelnöki rendelet jelent meg a 8 osztályos általános iskola létrehozásáról. A rendelet értelmében így városunkban is a gimnáziumban I. osztály helyett az általános iskola V. osztálya nyílt meg. Gimnáziumi tanárok oktatták őket, az új óraterv alapján. Az 1945/46-os tanév félévi értesítője és év végi bizonyítványa már nyíltan tudtára ad egyet s mást annak a szülőnek, aki még kötötte az ebet a karóhoz, hogy gyermeke igenis gimnazista. A már Állami József Nádor Gimnázium néven szereplő intézmény az általános iskola V. osztályának elvégzéséről ad bizonyítványt, s tanári testület határozata szerint: az általános iskola VI. osztályába léphet a sikeresen végzett tanuló! Mindezt két darab 500 adópengős bélyeg zárja, igazgatóként Lessi Viktor, osztályfőnökként Sáros András aláírásával.

1946 tanévnyitója

1946 nyarán visszakaptuk az Apponyi téri anyaiskolánkat. De milyen állapotban! Kiszakított közfalak, üstházak által kiégetett padlók a tantermekben, a benti favágástól összetört folyosókövek, betört ablaküvegeken kivezetett kályhacsövek, hiányos felszerelésű tantermek, szemét, szenny. Nyár folyamán úgy ahogy tudták rendbe hozták, s már itt tartottuk az 1946/47-es szeptemberi tanévnyitót. Nevelők, gyerekek, szülők rémülten szemlélték a vandál pusztítás nyomait. Kollegák hiányoztak, de a gyereklétszám megnőtt. A régiek mellé újak jelentkeztek, akiket a háború idesorolt, voltak akik a fővárosi inség elöl ide menekültek rokonaikhoz, vagy árvaként a nagyszülők fogadták be. A gimnáziumi általános iskolások már a második tanévet kezdték 1946 szeptemberében. Am jön egy új rendelkezés, amely szerint ez az osztály a gimnáziumból átkerül a máshol működő általános iskola felső tagozatába. Így esett meg, hogy ez a gárda nálunk, a Központi Iskolában kötött ki, mint hatodikos osztályos általános iskolások. Lett is ebből égszakadás, földindulás! Zengett az igazgatói iroda, jöttek az érintett szülők felháborodva, hogy gimnáziumba és nem általános iskolába írták gyermekeiket 1945 őszén. Nekik a jól tanuló gyermekeik jövőjével kapcsolatban terveik vannak. Az igazgatónk csak széttárta karjait, ő is hasonló helyzeten volt saját fiával. Még meg sem melegedtek a vendégek, amikor jött az újabb ukáz: Vissza az áthozott csoport a

gimnáziuma! Kísérgettük őket át és vissza a két intézmény között. Ott már nem várt vendégek voltak, olyan is megtörtént, a gimnáziumban, hogy a tanterem padlóján ülve hallgatták az órát, gémberegett lábukat hol maguk alá húzták, hol kinyújtották az előttük ülők rovására. A vándorlás pár hétig eltartott, nevelők, szülők belefáradtak. És ők 51-en? Valósággal lubickoltak az olykor már-már botrányossá váló helyzetben. Vonultak át és vissza zsidongva, jókedvvel. A főtéren járók már jó ismerősünkké váltak. A korabeli Jász Kürt is szóvá tette a skandalumot nem kis iróniával: „Öröm nézni a sok mosolygós diákarcot. Hónuk alatt semmi. Nincs tankönyvük, még most nyomtatják, sőt egyeseket még most írnak.” Aztán valahogy rendeződtek a dolgok, végleg a Központi lett az iskolájuk. A szülőknek örömeire szolgált, hogy a gimnáziumi tanárok jóvoltából továbbra is tanulták a latint.

Nyert velük az iskola, 51-es létszámát, színes összetételét a gimnáziumból való átköltözés sem csorbította. Visszakerültek iskolánk volt tanulói is. A jászszági települések tehetséges gyerekei vagy ferences kollégistaként vagy az akkor még dívó, városi családok kosztos diákjaként jártak tovább, de számosan jöttek 1945-ben az ország más vidékéről is. A „latinosok” jó tanulók, értelmesek, de nagyon elevenek voltak. Piffkó János osztályfőnökük pont idevaló lett. Bizalmat ébresztett, nagyon fiatal tanítóként beszélt nyelvüket, vidám, nyitott és energikus volt.

Iskolai miliő a háború utáni években

A régi iskolai hagyományok ideig-óráig megmaradtak. Ez a generáció még a hit és erkölcs tanítását világi vagy ferences atyáktól tantárgyként tanulta. Jártak templomba az összes nevelőikkel együtt. Egyházi és nemzeti ünnepeiket megtartották, pásztorjátékkal emelték a karácsony hangulatát. Ifjúsági szervezetük továbbra is a cserkészlet maradt, ennek keretében kirándultak, a tanévet záró nyári táborozás a hegyvidéken népszerű, kedves programjuk volt, itt hangolódott össze igazán a közösségük. De jutott nekik fütetlen tanterem, mert nem volt biztosítva az iskolák részére a téli fűtőanyag. A gyenge fűtést az biztosította, hogy minden tanuló naponta két guriga fadarabbal jelent meg. A korgó gyomor, a lópokrócból tákolat télikabát sem volt ismeretlen fogalom. Minden elevevességük, csínytevésük ellenére is felfogták, hogy az embert próbáló nehézségeiken szüleik néha alig tudnak átvergődni, de azt is, hogy tanítóik zokszó nélkül dolgoztak akkor is, amikor nekik nem tetsző feladatok végrehajtására kényszerültek. Az 1947-es esztendő óta megszaporodnak a demokratikus ünnepek, (a köztársasági, a városunk „felszabadulásának” évfordulója, május elseje stb.) bár még ezekhez akkor egyházi szertartás is járult, az új vezetőség küldöttként vett részt azokban. Az 1947-es esztendő már érleli az iskolák államosítását, s miután az országgyűlés megszavazta, már készülhettek a táblák az államosítandó felekezeti iskolák kapujára. Ez a generáció már tapasztalta, hogy iskolájuk életébe beleszól a párt, a nőszövetség. Jutott nekik az MNDSZ-es asszonyok vizitjeiből, akik az iskola igazgatójának engedélye nélkül órákat látogattak. No, nem szaktantárgyi felügyelet volt ez, csak beszélgettek a gyerekekkel tanulásukról, nevelőikkel szembeni véleményükről faggatták őket, fülünk hallatára. A gyerekek maguktól is hamar átláttak a szitán, és kikerülték a buktatókat. Kampány már kampányt ért, s ebben kötelezően részt vettek az iskolák. A vasgyűjtési hónapjuk május volt, de gyűjtöttek tanulóink a krumpli földön kolorádó bogarat, irtottak a mezőkön pocokot, kagylót bányásztak a Zagyból. Többen talán gyapotot is szedtek Jánoshida-Boldogházán, s ha igen, nem felejtik, hogy fagyos újjakkal tapogatták ki és szedték le a hópamacs alatt lapuló, félig érett gyapotot. Szedtek borsót, kalászt gyűjtöttek, gyümölcs, szőlőszüretet akkor még nem bíztak ránk. Kísértük őket vasárnap reggel a „Jegyezz tervekölcsönt!” tábla alatt. Harsogták az együgyű csasztuskát, miközben fuldokoltak a nevetéstől. Vigyáznunk kellett, mert néha a szövegen önként, de nagyon találóan változtattak. A 47-es országgyűlési választáson „Több szavazat-több kenyér” tábla alatt, egy dobogón műsort adtak a Galamb utcai szavazóhelyiségnél. A kötelezettségek mellett éltek a maguk iskolai életét. Örültek a gyakran adódó szénszünetnek, színelőadásban szerepeltek, farsangi bálók idején táncoltak, örültek a tombolán nyert tortának.

1948, az úgynevezett fordulat éve

Meggyorsul a társadalmi, politikai folyamat. Államosították iskolánkat, a bejáratunk fölé Állami Általános Iskola felirat került. A latinos tagozatú osztály az 1948/49-es tanévben nyolcadik osztályosokként közeledtek az általános iskolai tanulmányaiknak befejezéséhez. Ez a volt gimnáziumi osztály mindég észben tartotta, hogy egyszer már kicsúszott lábuk alól a gimnázium saját hibájukon kívül. Nem szerették a 7 jeggyel való osztályozást, céljuk a jó bizonyítvány, s ezért keményen meg is dolgoztak. Az 1948-ban létrejött ifjúsági szervezetek elsorvasztották a jól működő egyházi és egyéb ifjúsági szervezeteket. Meghúzták a vészharangot a cserkész csapat és a latin nyelv felett, pedig ennek a generációnak mind a kettő szívügye volt. 1949 május elsején

az úttörő csapat ünnepélyes felvonultatásán már zászló alatt menetelnek ők is. Az iskolák államosítása után megkülönböztetés kezdődött, pedig ez soha nem volt jellemző, a nagy múltú jászberényi gimnáziumra. Nem tanulhattak az iskolában a volt uralkodó osztályok tagjainak, kulákoknak, s egyéb nem kívánatos elemeknek a gyermekei. Így esett meg, hogy a jó eszű, kitűnő tanulmányi eredményt elért VIII/A osztálynak gimnáziumba pályázó diákjai közül többet eltanácsoltak. Gyenge bizonyítvánnyal rendelkező, ám népi származású tanulókat vettek fel. Az eltanácsoltak pedig keményen elhatározták, hogy nem adják fel, s megpróbálták a szabályok szötte hálón átvergődni.

Találkozás 50 év után

1999 június 5-én találkozóra a hajdani Központi Római Katolikus Iskolába mentünk. Mai nevén Székely Mihály Általános iskola néven közismert Jászberényben.

Az iskola előcsarnokában volt a gyülekezés, és rövidesen úgy zsongott, mint a méhkas. Boldog felismerések, kézfogás, ölelés, olykor zavart találgatások. Kísérőként feleségek, gyerekek, sőt unokák is jöttek. Az emlékezet, meg az osztálykép 1949-ből az akkori, 14 éves arcokat őrizte, a valóság tisztes korú, ősz hajjú nagymamákat és nagyapákat mutatott. Ötven év után ennyien itt vannak! A régi latinosok 34-en jöttek összes, mi már csak hárman vártuk őket: osztályfőnökük, történelem tanítójuk és hivatalsegédjük. Ezen a napon 50 év után újra életre keltek a régi iskolánk hagyományai. Átsétáltunk a szomszédos főtemploma, hisz ide jártunk diákmisére. Elhunyt nevelőkre és osztálytársainkra emlékeztek a szentmisén. A tisztelendő atya csak nézett, hogy rögtön mellette termett egy őszfejú minisztráns, zengett a templomi ének, mindenki tudta, hogy mikor álljon fel vagy üljön le a szertartás alatt. A nem hívők pedig alkalmazkodtak, az adott helyzeten is megtalálva a helyes cselekvési formát. A misét záró gyönyörű orgonajáték felejthetetlen. Visszatérve az iskolába a hagyomány folytatódott tovább. Elkészült az osztálykép pontosan ott, ahol 50 évvel ezelőtt. Betöltötte a folyosót a régi iskolai csengettyű zengése, kitérült a régi tanterem ajtaja, sokan megkeresték régi helyüket a padsorokban. Idő telt, nap haladt az 50 éves találkozó óta. Ez idő tájt leülepedett, letisztult képeket őrzök a névsor szerinti beszámolók áradatáról.

Életutak, sorsok

Hallottunk beszámolót simán induló és sikeres életutakról, akiknél 1949-ben a gimnáziumba, majd az egyetemre vagy főiskolára való bejutásnak nem volt akadálya. Mérnökök és tanárok sora, orvos, közgazdászok szereztek közülük diplomát. A nyugdíjasként ma Pécsen élő, Kossuth-díjas bányamérnök a Komlón töltött éveiről beszélt. A hajdani ferences kollégista a Jászságból indult. Villamosmérökként beosztásánál fogva bejárta a világot Indiától Kaliforniáig. 1945-en a fővárosi ínség elől édesanyjával városunkba menekült kisdiákunkból fizikus lett. Szerényen számol be munkájáról, holott újságok adták hírül, magas állami elismerésben részesült kutatómunkájáért. Elmosolyodom, mert ő volt az, aki annak idején a gimnáziumi földön ülést elfogadhatatlannak tartotta, s megkérdezte tőlem, hogy hová ülhet. A hirtelen kivágott közmondásos válaszból egy kis kavardás lett, bizony.

Legnagyobb öröömre szép számmal volt közöttük tanító, iskolaigazgató, de főiskolai tanár is. A hivatás itt kulcsszó, mert egyöntetűen vallották, hogy szerették választott pályájukat, s azon mindvégig megmaradtak. Szöges ellentétként valaki arról számolt be, hogy száz munkahelye is volt.

Indultak pályák rögzös útkezdéssel is. 1949-ben a kitűnő bizonyítványuk ellenére a megkülönböztetés alapján jó néhányukat eltanácsolták a gimnáziumi felvételtől. Megtalálta tekintetem azt a régi matrózbúzós kislányt, aki az elutasítása után maga vette kezébe sorsának intézését. Először megtudakolta illetékes helyen az okot, majd ungot-berket összejárt édesapja népbírói felmentő igazolásával. Egy cipőben járt vele a hajdani jászberényi ügyvéd és újságíró fia, akit szintén osztályidegennek tekintettek. Mindketten átvergődtek a megkülönböztetés hálóján, s novemberben már ott ültek társaik mellett a gimnáziumi padban, ahol édesapjuk is ült valaha. Végül is megnyugtató megoldás mindkettőjüknek: férjhezmenetel azonnal az érettségi után, villamosmérnöki diploma, világlátás. A villamosmérnök édesapja példáját követve megtartotta kötődését szülővárosához, évekig végzett itt közéleti feladatot.

Akinél nem lehetett úgy, ahogy akarta, hát az úgy akarta, ahogy lehetett. Hiába kereste nevét a gimnázium ajtajára kifüggesztett felvételi lapon, akinek szüleit méltánytalanul kuláklistára vették. Indult mint gyári segédmunkás, haladt lépésről-lépésre, majd technikumot végezve tisztviselői beosztásba került. Így keresett munkát a nyolcadik osztály elvégzése után az a kitűnő tanuló, akinél a gimnáziumba jutás áráként azt szabták, hogy édesapja mondjon le a kisiparáról. Gépkocsivezető lett, mint kamionos bejárta a világot hangyaszorgalmával szép otthon teremtve unokák boldog nagyapja, de az elutasítást nem felejtí. A 9 unokás nagymamában is megmaradt az elutasítás tüskéje, beszél is róla. Híres jászberényi „szíjjártó” család volt az övéké, szorgalmas munkával szerzett vagyonnal is rendelkeztek, talán ezért bélyegezték meg x-es származással. Utóbb a vasúthoz került, a letett szakvizsgákkal szépen haladt előre.

Forgatta sorsukat a változó világ. Gazdálkodott valaki saját földjén, azután lett belőle tsz-be kényszerített tag, ma pedig a kárpótlás révén újra saját földjét tapossa, nem kis gonddal. Volt itt példa pályamódosításra is. Fényképészből vasutas, az addig csak családjából főkönyvelő, sikeres vállalkozó lett. Volt aki nehéz családi körülményei miatt érettségi után esztergályos szakmát tanult. Éltrevalóságával Angliában kötött ki, ahol autójavító üzeme lett. Érdekesen éli kettős életét. Jászberényben megvette elhalt édesanyja lakását. Az év egy részét itt töltik angol feleségével, a másikat Angliában gyermekeik közelében.

Megrázó emlékképem 1949-ből. A tanév tavaszán egyik reggel Lukács atya meghozta a ferences kollégiumi tanulóinkat az iskolánkba. Csendesen bejelentette, hogy bezáratták a kollégiumot. Az elárvult gyerekeket elhelyezték a városban tanév végéig. Közülük hatan jöttek el az 50 éves találkozóra. A dunántúliak annak idején a nyolcadik osztály elvégzése után Esztergomban kötöttek ki, az államilag engedélyezett szerzetesi gimnáziumban. Egyik társuk ma Szlovákiában él. Két levelet küldött maga helyett, amelyek megrázó életregénynek is beillenek. Nem folytatta a gimnáziumi tanulmányát. Átúszta a Dunát, mert szülei lakhelyét a második világháború után újra visszacsatolták Csehszlovákiához. Az illegális határátlépés után hosszan tartó tortúra szakadt a fiatal fiú nyakába. Tologatták ide-oda a határon, de végül mégis szüleinél maradt. Gazdálkodott, kántori, karvezetői képesítést szerzett, ma is tevékeny életet él.

Levelet írt az is, akit ágyhoz köt a betegsége. Hatalmas nyaláb rózsaszín szegfűvel érkeztek a pestiek. Általános iskolát és gimnáziumot velük végzett osztálytársuk, a sikeres üzletember Kanadából gondolt a virággal volt nevelőire és osztálytársaira szeretete és ragaszkodása jeleként. A szélrózsa minden irányába szétszóródott hajdani osztályból sokan csak most értesültek, hogy hét osztálytársuk már nem él. Előkerülnek az 50 éves exponált sárguló fotók, keresik rajta az eltávozottakat. A találkozók mai korához hasonlítva korán elmentek. Egyik leány osztálytársuk alig két hónappal a találkozó napját megelőzően. Talán már tudott is az eseményről, készült a viszontlátásra.

Szavaikból ennyi idő múltán is a hála, tisztelet, elismerés áradt felénk, 50 év után is az csengett vissza, hogy életre szóló útravalót kaptak a jó iskolától, nevelőiktől. Ugyan mit üzenhetünk vissza? Őrizzük a nap emlékét életünk végéig.